

Miljöorganisationernas talerätt¹

För att kunna skydda naturvärden och miljö är det viktigt att kunna föra talan. Att ha talerätt innebär en möjlighet att överklaga beslut och domar av myndigheter och domstolar.

Ekolagen Miljöjuridik kan bistå ideella föreningar med överklaganden.

Miljöorganisationer har med tiden fått en alltmer utvidgad talerätt men fortfarande brister den i många avseenden, det saknas exempelvis fortfarande möjligheten att initiera miljöskyddsärenden och kräva omprövning av tillstånd. Ideella föreningar kan inte heller föra talan mot skogsavverkningar i skyddsvärda skogar eller jakt på hotade arter. Talerätten begränsas också av att miljöorganisationer för att ha talerätt måste uppfylla vissa villkor.

Vilka miljöorganisationer har talerätt?

De miljöorganisationer som har talerätt definieras i miljöbalkens 16 kapitel. För att en förening ska omfattas av talerätten ska vissa kriterier vara uppfyllda. Det ska vara en ideell förening som enligt sina stadgar har till ändamål att tillvarata naturskydds- eller miljöskyddsintressen och föreningen ska ha bedrivit verksamhet i Sverige under minst tre år.

Efter en dom från EG-domstolen i målet C-263/08 från oktober 2009 gäller inte längre det tidigare kravet på 2000 medlemmar för att en miljöorganisation ska ha talerätt. Detta innebär att fler mindre organisationer kommer att få talerätt.

Det ligger på föreningen att visa att kraven för talerätt är uppfyllda. Detta kan göras genom att dokumentation om verksamheten ges in, exempelvis kopia på stadgar, protokoll från tre år tillbaka och utdrag ur medlemsregister.

Talerättens omfattning

Tillstånd, godkännande eller dispens

Miljöorganisationer har möjlighet att överklaga domar och beslut om tillstånd, godkännande eller dispens enligt miljöbalken 16 kap. 13§. Talerätten gäller även då överklagandet endast avser ett villkor eller en annan bestämmelse i domen eller beslutet. Inom talerätten för miljöorganisationer faller exempelvis möjligheten att överklaga tillstånd till miljöfarlig verksamhet, tillstånd till vattenverksamhet och strandskyddsdispenser.

Miljöorganisationers rätt att överklaga gäller även i de fall domen eller beslutet är resultatet av en prövning:

- av en verksamhets tillåtelse utan huvudförhandling enligt miljöbalken 22 kap 26§,
- om förlängning av tiden för utförande eller igångsättning eller föreskrivande av nya eller strängare villkor enligt miljöbalken 24 kap 2§,
- av återkallande av tillstånd, dispens eller godkännande enligt miljöbalken 24 kap 3§
- om omprövning av tillstånd enligt miljöbalken 24 kap 5§,
- om omprövning av villkor enligt miljöbalken 24 kap 6§,
- av upphävande eller ändring av bestämmelser och villkor i en tillståndsdom eller ett tillståndsbeslut enligt miljöbalken 24 kap 8§,
- av ändrade eller nya bestämmelser om innehållande och tappning av vatten enligt 7 kap 13§ lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet,
- om omprövning av tillstånd till vattentäkt enligt 7 kap. 14 § lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet.

¹ Denna text bygger på information från www.naturskyddsforeningen.se

- av bestämmelser som är ägnade att förebygga eller minska skador enligt 7 kap 16§ lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet

Upphävande av skydd av områden

Miljöorganisationer har möjlighet att överklaga upphävande av skydd av områden enligt 7 kapitlet i miljöbalken. Det innebär att dessa föreningar kan överklaga beslut som länsstyrelsen eller kommunen har tagit om att upphäva naturreservat, beslut som länsstyrelsen har tagit om att upphäva strandskyddet i ett område och beslut av regeringen att upphäva en förklaring av Natura 2000-områden. Miljöorganisationer har också en möjlighet att överklaga då kommunen upphäver strandskydd för visst område i en detaljplan. Se mer om det nedan.

Tillsyn enligt 10 kapitlet miljöbalken om förorenade områden

Sedan augusti 2007 har miljöorganisationer möjlighet att överklaga vissa tillsynsbeslut, detta gäller föreläggande om utredning, efterbehandling och andra åtgärder för att avhjälpa en föroreningsskada eller en allvarlig miljöskada enligt 10 kapitlet i miljöbalken. Rätten att överklaga gäller även tillsynsmyndighetens beslut att inte ingripa i enlighet med bestämmelserna i 10 kapitlet.

Detaljplaner

Nu mera kan miljöorganisationer överklaga vissa beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan. Bestämmelsen är intagen i plan- och bygglagens 13 kapitel. För att få överklaga detaljplaner ska föreningen uppfylla samma krav som ställs på en förening i miljöbalken (se ovan).

Förutsättningarna för att en detaljplan ska kunna överklagas är:

- Att planen kan antas medföra en betydande miljöpåverkan på grund av att planområdet får tas i anspråk för vissa uppräknade verksamheter eller åtgärder i 5 kapitlet 18 § tredje stycket plan- och bygglagen eller
- Att planen innebär att ett område inte längre ska omfattas av strandskydd enligt 7 kapitlet miljöbalken.
- Möjligheten att överklaga en detaljplan enligt den första punkten är i hög grad begränsad eftersom det endast gäller detaljplaner med vissa uppräknade verksamheter eller åtgärder och en förutsättning för att få överklaga planen är att den kan antas medföra betydande miljöpåverkan. Uppräknningen omfattar verksamheter eller åtgärder för industriändamål, köpcentrum, parkeringsanläggning eller annat projekt för sammanhållen bebyggelse, skidbacke, skidlift eller linbana med tillhörande anläggningar, hamn för fritidsbåtar, hotellkomplex eller fritidsby med tillhörande anläggningar, utanför sammanhållen bebyggelse, permanent campingplats, nöjespark eller djurpark.

Det är kommunen som tar beslut om en detaljplan anses innebära betydande miljöpåverkan, och därmed om en miljökonsekvensbeskrivning ska upprättas. Det är viktigt att, i de fall planen kan påverka miljön, visa på vilket sätt och kräva att en miljökonsekvensbeskrivning upprättas. Om kommunen skulle anse att en detaljplan inte innebär en betydande miljöpåverkan finns det fortfarande möjlighet att en högre instans gör en annan bedömning och upphäver kommunens beslut.

Den andra punkten gäller då kommunen i en detaljplan beslutar att strandskydd ska upphävas för ett område. Rätt att överklaga ett upphävande av strandskydd i ett område har föreningar som tillvaratar naturskydds- eller miljöintressen och även vissa friluftsföreningar.

Det är av stor vikt att delta tidigt i detaljplanprocessen eftersom bara de föreningar som senast under utställningstiden av planen lämnat skriftliga synpunkter som inte blivit tillgodosedda har möjlighet att överklaga beslutet att anta en detaljplan.

Rättsprövning

En miljöorganisation som uppfyller kraven i miljöbalken får numera enligt lagen om rättsprövning ansöka om rättsprövning av sådana tillståndsbeslut av regeringen som omfattas av artikel 9.2 i Århuskonventionen. Århuskonventionen behandlar frågor om tillgång till information, allmänhetens deltagande i beslutsprocesser och tillgång till rättslig prövning i miljöfrågor och beskrivs mer nedan. Ansökan om rättsprövning kan bli aktuell vid regeringens tillåtighetsbeslut enligt 17 kapitlet miljöbalken och andra beslut gällande verksamheter som har en betydande miljöpåverkan. Rättsprövning begärs hos regeringsrätten i Stockholm enligt lagen om rättsprövning.

Århuskonventionen

1998 signerade Sverige "konventionen om tillgång till information, allmänhetens deltagande i beslutsprocesser och tillgång till rättslig prövning i miljöfrågor", även kallad Århuskonventionen. Först 2005 då Sverige och EU ratificerade konventionen blev den gällande i Sverige. Genom Århuskonventionen ska enskilda och miljöorganisationer ges vissa rättigheter att delta i och föra talan i miljöprocesser.

Århuskonventionen har på många sätt bidragit till att miljöorganisationers talerätt har utvidgats, men än efterlever inte Sverige fullt ut de krav som konvention ställer på tillgång till rättslig prövning. Detta gäller bland annat bristen på möjlighet att få myndigheters underlåtenhet att ingripa prövad av domstol eller i administrativ ordning.

EG-rättsligt genomförande av Århuskonventionen

Det har utfärdats två EG-direktiv för genomförande av Århuskonventionen. Det första direktivet från 2003 lägger fokus på allmänhetens rätt att få tillgång till miljöinformation (2003/4/EG). Det andra direktivet tar främst sikte på allmänhetens deltagande i utarbetande av planer och program och allmänhetens rätt till rättslig prövning (2003/35/EG).

2006 kom en EU-förordning med syfte att bidra till fullgörandet av Århuskonventionen. Förordningen öppnar en väg för miljöorganisationer att begära omprövning och rättslig prövning av förvaltningsåtgärder och förvaltningsförsummelser inom EU:s institutioner (1367/2006/EG).

Möjligheter att överklaga

Det finns ett flertal lagar med bestämmelser som ger Naturskyddsföreningen möjlighet att överklaga vissa beslut och domar:

- **Miljöbalken:** tillstånd, godkännande och dispens. Tillsyn enligt 10 kapitlet. Även omprövning, förlängning och ändringar m.m. (16 kap 13 §).
- **Plan- och bygglagen:** detaljplaner som innebär "betydande miljöpåverkan", dvs ska föregås av MKB, eller att område inte längre ska omfattas av strandskydd (13 kap 6§)
- **Väglagen:** fastställelse av arbetsplan för väg (75 a §).
- **Lag om byggande av järnväg:** fastställelse av järnvägsplan (5 kap 1a §).
- **Luftfartslagen:** tillstånd att inrätta och driva allmänna flygplatser (14 kap 2a §).
- **Förordning om kärnteknisk verksamhet:** tillstånd av Strålsäkerhetsmyndigheten att uppföra, inneha eller driva vissa anläggningar (29 §).
- **Minerallagen:** bergmästarens beslut i fråga om bearbetningskoncession (16 kap 4a §).
- **Elförordningen:** beslut gällande nätkoncession (16 §).
- **Lag om vissa torvfyndigheter:** bearbetningskoncession (7 § 4 st.)

- **Lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet (Restvattenlagen):** omprövning och bestämmelser om att förebygga skador m.m. (MB 16 kap 13§).
- **Lag om inrättande, utvidgning och avlysning av allmän farled och allmän hamn:** beslut om att allmän farled eller en allmän hamn får inrättas eller utvidgas (4 a §).
- **Lag om införande av miljöbalken:** lagligförklaring av vattenanläggning (28 §).
- Dessutom kan ideella organisationer enligt Lagen om rättsprövning av vissa regeringsbeslut ansöka om rättsprövning av vissa regeringsbeslut (2 §).